

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

SZILASI Ildikó

Kitasított Gyermekek. Fiatalkorúakat érintő társadalmi problémák
Kinshasában

Eredeti közlés/Original publication:

kézirat / manuscript (2007), 28 old. (11 kép)

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.991

Dátum/Date: 2014. augusztus / August 23.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

SZILASI Ildikó: Kitasított Gyermekek. Fiatalkorúakat érintő társadalmi
problémák Kinshasában, *AHU MATT*, 2014, **pp. 1–36. old.**, No.
000.000.991, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

az Afrikai Kutatási és Kiadási Program archívumában / in Archives of the
African Research and Publication Program (Érd)

Megjegyzés / Note:

ellenőrzött és szerkesztett szöveg / controlled and edited text

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, családból kitasított utcagyerekek sorsa Kinshasá-
ban, a segélyezés és fejlesztés szerepe az „elveszett” gyermekek megmenté-
sében, fejlesztési antropológia és az „elveszett” gyermekek átnevelése, gye-
rekkatonák és fiatalkorú prostituáltak, a boszorkányság vádja és a családok
mélyszegénysége,

African studies in Hungary, fate of street children outcast from the family in Kinshasa, the role of aid and development in rescue of the "lost" children, development anthropology and re-educating the „lost" children, child soldiers and juvenile prostitutes, witchcraft accusations and the deep poverty of families

---

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS, ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikánisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

Eötvös Lóránd Tudományegyetem
Afrikanisztika Program

KITASZÍTOTT GYERMEKEK
Fiatalkorúakat érintő társadalmi problémák Kinshasában

Készítette: Szilasi Ildikó

Témavezető:

Dr. Füssi-Nagy Géza

2007

TARTALOMJEGYZÉK

I. Bevezetés	5
II. Elmélet és módszer	6
III. Kitaszított gyermekek	12
III./a Boszorkány gyermekek	13
III./b Utcagyerekek	19
III./c Prostitúált gyermekek	21
III./d Gyermekmunkások	23
III./e Gyermekkatónák	28
IV. Jövőkép	32
V. Bibliográfia	34

I. BEVEZETÉS

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Kulturális Antropológia és Afrikanisztika szakán végzett tanulmányaim során egy nemzetközi fejlesztési non-profit szervezet munkatársaként,¹ valamint antropológus kutatóként kilenc hónapot töltöttem el a Kongói Demokratikus Köztársaságban 2004 tavasza és 2007 tavasza között, több utazás alkalmával. Terepmunkáim során megismerkedtem egy afrikai nagyváros komplex társadalmi problémáival, marginális csoportokkal, szegénységben élőkkel, kiváltképpen ami a fiatalok csoportját illeti. Rálátást nyertem egy sor olyan eszközre és módszerre, amellyel helyi és nemzetközi szervezetek a különböző problémák enyhítését szorgalmazzák. Záró-dolgozatom témájaként a területen felgyülemlett jegyzeteim és megfigyeléseim dolgozom fel.

A témaválasztást elősegítette egy számomra meghatározó beszélgetés, amelyet 2004-ben a Kinshasai Egyetem (University of Kinshasa – UNIKIN) Antropológia Tanszékének egyik munkatársával, Malembe professzorral folytattam. A professzor politikai antropológiával foglalkozik az Európában is ismert antropológus, Dr. Lapika Dimomfu professzor irányítása mellett. A beszélgetésből kiderült, hogy napjaink kongói társadalomtudományi kutatásainak fő irányai: a modernizáció-kutatás; a városi mikro-közösségek, elsősorban vallási ébredési mozgalmak kutatása; illetve fejlesztési projektekből való részvétel és azok kutatása.

Malembe professzor szerint bevett gyakorlat, hogy a fejlesztési projektekből helyi és nemzetközi szervezetek afrikanistákat, antropológusokat alkalmaznak a projekt előkészítése során, illetve a megvalósításhoz és az ellenőrzéshez. A tapasztalatok szerint a társadalomtudósok által alkalmazott módszerek: a relativista hozzáállás; a hosszú ideig tartó, elmélyült kutatás adott közösségben; esettanulmányok és szakirodalom mély ismerete stb. mind hozzájárulnak a projekt hatékonyságához, eredményességéhez. A vélemények ugyanakkor megoszlanak. Vannak, akik magát a nemzetközi fejlesztési gyakorlatot is kritikával illetik, a társadalomtudósok aktív szerepvállalásának rele-

---

¹ Afrikáért Alapítvány, www.afrikaert.hu.

vanciáját, illetve szükségességét a fejlesztésen belül pedig megkérdőjelezzik.

Kinshasa rendkívül súlyos, fiatalkorúakat érintő társadalmi problémái megoldásra várnak és véleményem szerint a hatékony megoldáshoz a szektorok közötti együttműködés mutathat eredményes utat, tehát, hogy a civil szféra és az állami szektor szereplői együtt terveznek és visznek véghez projekteket, kiváltképp ami a non-profit szervezetek, a társadalom tudósok és a releváns állami szereplők közötti szoros együttműködést illeti.

II. Elmélet és módszer

A segélyezés, a fejlesztés, a non-profit szektor hiánypótló tevékenységei mind az emberre irányulnak. Közösségekben keletkeznek, működnek vagy buknak meg. A társadalomtudományok lehetséges kutatási iránya és feladata, hogy az emberi közösségeket érintő változások megértésére törekedjék, adott esetben aktív részvétellel, adott esetben kutatással.

William F. Fisher „Doing good? The politics and Antipolitics of NGO Practices” című írásában hangsúlyozza a NGO-k tevékenységének kritikai kutatását.² Írásában kifejti, hogy a nagyszámú és diverzifikált, az egész világot átívelő nem-kormányzati szervezet rendszere globális és lokális szinten szövevényes módon kihat a lokális politikai viszonyokra, a gazdaságra, a társadalmi berendezkedésre, valamint a modernizációs folyamatokra. Tanulmányának konklúziójaként felhívja az antropológusok, társadalomtudósok figyelmét a szektor kutatására.

Brooke G. Schoepf szerint a fejlődéstanulmányokban az AIDS-vel összefüggő fejlesztési kutatások képezhetnek markáns irányvonalat. A témához kapcsolódó antropológiai szakirodalmat 2001-ben dolgozta fel. Az AIDS-szel foglalkozó tanulmányok száma a nyolcvanas évek közepétől szaporodott meg, és a kilencvenes években teljesedett ki. A kutatások hozzásegítettek annak jobb megértéséhez, mi zajlik a betegekben, illetve milyen politikai–gazdasági–szociális vonulatai vannak

---

² Az NGO-k – angolul non-governmental organisations – nem kormányzati, civil kezdeményezésre létrejött, a társadalom számára hasznot termelő segélyezési–fejlesztési szervezetek.

a betegségnek ott, ahol felüti a fejét (Schoepf 1988, Singer 1998). Mivel az afrikai kontinensen, a Szaharától délre eső terület a leginkább fertőzött, a tanulmányok többsége is szubszaharai országokban végzett kutatásokon alapul. Az áttekintett esettanulmányok a megkülönböztetés formáival és működésrendszerével; a kockázat (risc) és annak kezeléséhez kapcsolódó attitűdökkel és stratégiákkal foglalkoznak.

A fejlesztési antropológia (Development Anthropology) napjainkban nem alkot külön diszciplínát a kulturális antropológián belül. Nem alakultak ki általános elméletei, koncepciói, módszerei. Az alkalmazott antropológia (Applied Anthropology) részét képezi annak ellenére, hogy az antropológusok részt vesznek a fejlesztésben, illetve a fejlődéstanulmányok a kultúrakutatás részterületét képezik.

A fejlesztési antropológia területén született publikációk szerzőinek egy része a gyakorlati alkalmazás lehetőségeivel foglalkozott, pl. Cochrane, Perrett, Greeley, Hoben. A fejlesztéssel foglalkozó antropológusok, afrikanisták esettanulmányaikban többek között a 'norm-conflict' problematikáját (Chambers, Ford, Hinshaw); a társadalomtudományi kutatási eredmények bürokratikus döntéshozatali rendszerbe való beillesztésének lehetőségeit (Bledsoe, Bryant, Hoben); és általában a döntéshozatali rendszerek struktúráinak és kulturális kontextusának vizsgálatát (Hymes és Sanday) kutatták. A tárgyterületen belül Almy, Brokensha, Pitt és Stevens munkáit érdemes még megemlíteni.

A társadalomtudósok és szakértők fejlesztésbe való bevonása Svédországban (pl. SIDA és SAREC) és az Egyesült Államokban (FAO, WHO, UNDP) számottevőek. Ezen felül a Világbank is alkalmaz társadalomtudósokat szakértőként fejlesztési projektjeiben, és a jövőt illetően a tendencia erősödésére számíthatunk.

A kutatás helye

A kutatás helyszínének meghatározása – annak rendkívüli összetettsége és diverzifikáltsága miatt, valamint annak okán, hogy a kutatás több időben több földrajzi területen zajlott – meglehetősen nehéz. Kinshasa – egyéb nevein Kin-labelle³, Kin Lipopo⁴, Malebo⁵ – a Kon-

---

³ 1960 előtt Belle ville.

⁴ A Leopoldville afrikanizált neve.

⁵ Malebo, egy Kinshasában gyakran előforduló növényfajta.

gói Demokratikus Köztársaság kb. hét milliós lakosságot számláló, folyamatosan terjeszkedő fővárosa. 24 közigazgatási egységből, ún. kerületből – franciául commune –, a kerületeken belül 310 negyedből – franciául quartier – áll. A kerületeket, negyedeket markáns karakter jellemzi. A kutatás helyszíneit többek között Gombe, Ngaliema, Kasza-vubu, Limete kerületek képezték.

Kinshasa történetét demográfiai robbanások kísérték végig. 1881-ben Kinshasa lakossága 5000 főt számlált, 1950-re 200 000 főre növekedett a városlakók száma. A demográfiai robbanás valójában az 1960-as évben kezdődött meg. Míg 1960-ban 400 000-en, 2003-ban már 6 milliónyian lakták a várost. A FNUAP⁶ előrejelzése szerint a városi lakosság évenkénti 3%-os növekedése várható, így 2010-re Kinshasa lakossága eléri a 10 000 000 főt. A népelesszaporulattal párhuzamosan a város területe is jelentősen nőtt. 1950-ben 2300, 1960-ban 4000, 1968-ban 13 000, 1975-ben 18 000, 2000-ben 60 000 hektárnyi területet ölelt fel a terjeszkedő óriás város. A lakosság összetétele a korcsoportok szerinti megoszlás alapján is karakteres, 2000-ben Kinshasa 6 062 000 főt számláló lakosságának mintegy 60%-a, közel 3 637 000 lakó volt 19 éven aluli. A szám adatok alapján is érzékelhető a fiatalok túlnyomó többsége a társadalom egészen belül.

A Kinshasa szerte fellelhető gyermekmunkásokat Ngaliema kerületben, Munganga negyedben figyeltem meg. Ugyanitt került megnyitásra 2006-ban az Afrikáért Alapítvány által koordinált, magyar támogatásból felépített általános és középiskola, melynek kapcsán egy hatásvizsgálatot végeztem, milyen módon változtatta, befolyásolta a negyed életét az iskolaépítés majd az új iskola megnyitása.

Gombe kerület Kinshasa város kereskedelmi és közigazgatási központja. A város ütőere, a Boulevard du 30 Juin sugárút környékén találhatóak az irodák, nagykövetségek, minisztériumok, bankok, szolgáltatató centrumok, éttermek, bárók és szállodák. Gombe ugyanakkor a kéregetők és koldusok tevékenységének is egy központját jelenti.

A társadalmi problémák különösképpen a fiatalokat érintőkre jellemző módon a legszegényebb (Makala, Kimbanseke, Masina), infrastrukturálisan kiépítetlen, nagy népsűrűségű (Masina, Kingasani) kerületekben jelentkeznek. A város ún. „emelkedett hangulatú”⁷, (Kins-

⁶ Fonds des Nations Unies pour la Population.

⁷ Franciául: amibance chaud.

hasa, Kalamu, Kasavubu, Bandalungwa) területein is megfigyelhetőek a jelenségek, tehát ahol sok szórakoztató egység, terasz és bár működik. A nagy piacok környékei (Zando, Gambela, Liberté) is jellemzően olyan részeit képezik a városnak, ahol a fiatalkorúakat érintő társadalmi problémák fokozottabban jelen vannak.

A gyermek boszorkányok legtöbbször a legkevésbé fejlett, bádögviskós kerületekből kerül ki: Selembao, Makala, Ngaba. Kutatásom során a Mama Gina által vezetett Ministère de la lutte contre la sorcellerie⁸ közösségben (Limete kerület), a Tabernacle de Jesus Christ gyülekezetben (Ngaliema kerület) és a Chars de feu egyházban tettem megfigyeléseket.

Az utcagyermek által legkedveltebb részek a Gambela piac Kasavubu kerületben, a Nzando piac, amely három kerületet, Kinshasát, Gombét és Lingwalát érinti és a Kabila által építtetett Liberté piac. A város központi szórakoztató tere, a Roind Point Victoire a Kalamu, és a Roind Point Ngaba Ngaba kerületben is az utcagyerekek által sűrűn látogatott helyek közé tartozik. A stadionok elhagyatott környéke, így a Mártírok stadionja Lingwala, a Tata Rafael stadion Kalamu kerületben is jó terepül szolgál az utcagyerekek számára. A központi Gombe negyedbe koldulni járnak, illetve a szóbeszéd szerint az impozáns Boulevard du 30 Juin sugárúton található temető hátsó részében a sírkövek között élnek utcagyermek tömegei. Gyermekek prostituáltak által kedvelt kerületek a szórakoztató jellegéről ismert Bandalungwa és Barumbu kerület. A gyermekmunkások Kinshasa szerte megtalálhatóak. Ngaliema kerületben, a Kongó folyó partján dolgoznak jellemzően a kötőgyerekek, a folyóparti kőfejtő helyeken. A gyermekkatonák társadalmi re-integrációjával foglalkozó szervezet Limete kerületben található.

Kutatói nehézségek a kinshasai társadalmi problémák erdejében

Kongóban egy európai személy munkásságát minden helyzetben kitüntetett figyelem kíséri. Személyes jelenlétemmel szemben tanúsított attitűdök többnyire pozitívak voltak, amelyet különböző jelzőkkel tarkított üdvözlésekkel fejeznek ki. Néhány lingala nyelvű, jellegzetes szólás ezek közül:

---

⁸ Jelentése: Közösség a boszorkányság ellen.

- Mundele. – Lingala szó, jelentése: fehér.
- Mundele a yé. – Fehér érkezett!
- Boya kotala mundele a yé. – Nicsak, egy fehér.
- Mundele, kabelanga mbongo. – Fehér, adj nekem pénzt.
- Mundele azo tambola ma kolo. – Nicsak, egy fehér, aki gyalog jár az utcán, az emberek között!

Kongói kutatásom során szerepem alakulását egy helyi barátom fogalmazta meg különböző szellemes terminusokkal:

Lincsi⁹ bebe. – Lingala nyelvű kifejezés, jelentése Lincsi baba. Első utazásom kezdeti időszaka, melyet a helyi kultúrában és gesztusrendszerben való járatlanság, feszült viselkedés, katonáktól, malária szúnyogoktól való félelem jellemzett. Diarheás lettem, betegségem alatt főtt banánt ettem.

Lincsi de molokaibeli. – Lingala nyelvű kifejezés, jelentése Lincsi, a hátizsákos. A helyi piacon beszerzett rafia hátizsákomra tett utalás, amely a helyi kultúra iránti nyitottságomat és érdeklődésemet mutatja. Ezt az időszakot a kultúrákról, szokásokról, tárgyakról való gyakori kérdésfeltevés és tárgygyűjtés jellemezte.

Lincsi alenda. – Lingala nyelvű kifejezés, jelentése Lincsi, az erős. A kimerítően hosszú és füllesztően meleg munkás napok viselése, szívósság. Az iskolában a tantermekben töltött sok idő, a gyerekek padjaiban ülve, a fülledt melegben, hangzavarban. A körülmények okozta kellemetlenségek leküzdése, mint pl. malária szúnyogok, víz- és áramszünet. Helyi családnál való étkezés és szállás.

Lincsi la congolaise./la kinoise. – Lingala nyelvű kifejezés, Lincsi, a kongói/kinshasai. – A harmadik utazás elejétől kaptam e megtisztelő nevet. Egyedül érkeztem Európából. A szokásvilágban való jártasság, a különböző szituációk kezelése, kongói ételek kézzel történő fogyasztása, liputa viselése¹⁰ a lingala nyelv megértése, populáris kongói közszereplők, attitűdök, város ismerete.

Mamu Lincsi. – Lingala nyelvű kifejezés, jelentése Lincsi Mama. Negyedik utazásom alkalmával neveztek el így, a kultúra magas szintű ismeretéért és a szituációk megfelelő kezeléséért.

⁹ A Lincsi becenevet még gyermekkoromban kaptam Magyarországon. Mivel a kongóiak könnyebben kiejtették, mint az Ildikót, így rajtam maradt a becenév.

¹⁰ A liputa egy téglalap alakú anyagdarab, amelyet négy szélén beszegnek, hosszú szoknyaként, a derékon megkötve viselnek.

A kutatás módszere

A társadalmi problémák egy részével – gyermekmunkások, utcagyerekek – akarva-akaratlanul találkozok az ember Kinshasában. A gyermek boszorkányok, gyermek katonák és prostituált gyermekek témája külön utánajárást, felkutatást igényel. A tanulmányban közzétett megfigyelések és adatok nagyobb részét kulturális antropológiai módszertan alapján, résztvevő megfigyelés és interjúzás során nyertem. A nem saját megfigyelésekre alapozott gondolatokat hivatkozással jelölöm meg. Gyermek boszorkányok kapcsán több intézménybe és gyülekezetbe volt bejárásom. Utcagyermekkel egy hétig volt alkalmam intenzív megfigyelést és adatgyűjtést végezni. Egy filmes projekt kapcsán a gyerekeket reggeltől estig kísértük hat napon át, különböző élethelyzetekben.

Gyermekkatonaikkal 2 x 2–3 napot töltöttem intenzív megfigyeléssel, rajzgyűjtéssel, illetve interjúzással a belga vöröskereszt által üzemeltetett szociális központban, ahol a gyermekek társadalomba való re-integrálása zajlik. Gyermek prostituáltakkal egy hét intenzív megfigyelés és adatgyűjtés állt rendelkezésemre. Mivel halmozottan hátrányos helyzetű csoportokról van szó, az érintettek lakókörnyezete és élettere, társadalmi kapcsolatrendszere, magatartása és attitűdjei számos nehézséggel állítják szembe a kutatót. A gyermekkatonák dörzsöltek és szokimondóak. Volt, hogy próbáltam kontaktust teremteni némelyikükkel, sikertelenül. Gorombán mondta egy köpcös kisfiú, hogy ő bizony nem fog beszélgetni velem, mert nem szeret.

A gyermekkatonákkal kapcsolatos mindennemű kontaktusfelvételt és információ megszerzésre irányuló törekvést nehezített az integrációs tábor munkatársainak felügyelete. Illetve az a szabály, miszerint a gyermekkatonákat közvetlenül tilos a múltjukról és az élményeikről kérdezni. Kizárólag, ha rajzaikon keresztül vagy maguktól nyílnak meg, lehet információt kapni tőlük. Tilos olyan kérdést intézni hozzájuk, amelyek felzaklatnák őket lelkileg. Ilyen körülmények között nem könnyű az adatgyűjtés, de a rajzolás módszer sokat segített a probléma leküzdésében.

Az utcagyerekek ápolatlanok, rongyokban járnak, többen súlyos betegségek hordozói. Sok közöttük a tolvaj, és az olyan, aki konfliktusait agresszív módon rendez. Egy utcagyermekkel foglalkozó szociális központban, 60–70 utcagyerek veszi körbe a látogatót. A kutatónak egy sor olyan módszert és attitűdöt el kell sajátítania, valamint

szabályt kell ismernie, értenie és alkalmazni tudnia, amelyekkel a helyzeteket kezelni tudja. Néhány ezek közül:

- a gyermekekkel szembeni tekintélyt sugárzó, nyugodt és magabiztos viselkedés;

- a gyermekek motiválása és ajándékozása visszafogott módon, az intézményen kívül, hogy a többiek ne neszeljék meg, hogy pénzt, értéket kaptak. Egy megebédeltetés, egy hajfonatás, némely használati eszköz vagy ruhanemű vásárlása elegendő gesztus. Ha egy intézménnyel rendszeresen dolgozunk együtt, a gyermekek létszámától függően néhány tucat kenyeret vagy zsák rizst, manióka lisztet célszerű az intézménynek adományozni;

- az általában rendkívül aktív gyermekek lefoglalásának trükkje, ha fotózzuk őket;

- a kutatónak célszerű alapszinten kommunikálnia a helyi nyelven – jelen esetben lingalául –, hogy kapcsolatot tudjon teremteni tolmács nélkül is. Olyan hátrányos helyzetű gyermekekről van szó, akiknek nagy része nem járt iskolába, így nem beszélik a francia nyelvet. Jól veszi ki magát lakókörnyezetükben továbbá, ha az „idegen”, „vendég”, a helyi nyelvjárást ismeri;

- azok a kerületek, negyedek, ahol a társadalmi problémák koncentrálódnak és fiatalok marginális csoportok élnek fokozottabb a malária és az AIDS veszély. Az utcagyermek sokszor összeverekednek. A jelen lévő felnőttek tilos megfelelő óvintézkedések nélkül a sebes, vérző gyerekekkel interakcióba kerülni;

- a kutatónak érthető módon és világosan kell megértetnie az érintettekkel szerepét, célját és motivációját, nehogy a gyermekeknek ártson jelenlétével, és irigyeket, rossz akarókat hozzon rájuk.

Ha a kutató ezeket és az ehhez hasonló szabályokat alkalmazza, a helyi kultúra megértésére törekszik, és mindezt nyílt és empatikus hozzáállással teszi, kutatása sikeresebb lehet.

III. Kitaszított gyermekek

Kinshasában bizonyos gazdasági és kulturális okok következtében a gyermekek a család, a lakó közösség, végső esetben a társadalom kitaszítottjává válnak. A tanulmányban a különböző, fiatalokat érintő társadalmi problémákkal: boszorkány gyermekekkel, utcagyermekkel, gyerek munkásokkal, gyermek katonákkal foglalkozom. A dolgo-

zat terjedelmi kötöttségei miatt a gyermek prostituáltokról és fiatalokat érintő AIDS problémájáról csak érintőlegesen írok. Ezek a témák további elmélyülést, kidolgozást igényelnek.

III/a boszorkány gyermekek

„Boszorkány voltam, de a prófétához kerültem, és meggyógyultam. Most már semmit nem látok éjjel, nincs kapcsolatom azokkal az emberekkel.” Interjú-részlet, Djuma.

A 10 éves Djumát szülei boszorkánynak bélyegezték. Boszorkányság vádjával kitaszították a családból, utcagyerekké vált. Djuma elbeszélése alapján a boszorkányságot bátyjától kapta, keksz formájában, aki maga is boszorkány volt. Ezek után együtt, közösen űzték a rossz cselekedeteket. Megölték embereket, „boszorkánybetegséget” hoztak rájuk, közúti baleseteket okoztak. Éjjelenként egy „másik világban” boszorkányokkal találkoztak. Mikor Djuma szülei gyanakodni kezdtek, Kinkela próféta gyülekezetébe vitték, hogy megbizonyosodjanak a vád felől, és kigyógyítsák őt... Ez egy a sok háttértörténet közül, amellyel a gyermekek a karizmatikus Tűzszakér egyházba (Eglise Chars de Feu) kerülnek. A gyülekezeti helyszín egy ház belső udvara. Színesre festett falain bibliai jelenetek. Az oltár piros krepp-papír díszekkel dekorált emelvény, üveg szószékkel, élénk színű művirágokkal dekorálva. A gyülekezet vezetője Kinkela próféta, akivel a hívők személyesen csak úgy beszélhetnek, hogy letérdelnek előtte, és fejüket lehajtják. A gyülekezet tevékenységei közé tartoznak a misék és prédikációk, valamint a közösségi élet szervezésén túl boszorkányok kezelése, tisztító szertartások végzése. Az intézményben a kutatás idején 27 kezelt gyermek tartózkodott, ebből 7 az intézményben lakott. Kinkela próféta elmondása szerint Istentől kapott lelki ajándékánál fogva képes a boszorkányok kiűzésére.

A kinshasaiak mindennapi életét és kozmológiáját a látható és láthatatlan világ (monde visible-invisible)¹¹, a fizikai, tapasztalati világgal párhuzamosan egy misztikus, „második világ” (deuxième monde), „második város” (deuxième cité), a nappali kultúrával szemben egy éjszakai kultúra hatja át. A kinshasaiak fogékonyságát az okkultiz-

---

¹¹ De Boeck 2004.

musra, a karizmatikus ébredési mozgalmak iránti kötődésre, egy „második világ” felépítésére a szakirodalom szerint az általános szegénységben, kiúttalanságban, nélkülözésben kell keresni. Az, aki „két szemmel” lát Kinshasában, nem lát mindent. Azok értik meg teljességében a kinshasai jelenségeket, akik „négy szemmel látnak”, így ismerik a nappali és az éjszakai világban zajló folyamatokat is. A „deuxième monde” tevékenységei közé tartozik a boszorkányság is, amely a gyermekeket jelentős mértékben érintő társadalmi probléma.

Felnőtt, gyermek egyaránt lehet boszorkány. Működésüket titokzatosság fedi, amelynek egyértelmű külső megnyilvánulásai, jelei nincsenek. Ezért is nehéz boszorkányt „diagnosztizálni”. Boszorkánynak születni nem lehet. A magzat édesanyja hasában burokban védett, öntudatlan. Születésekor, mikor kikerül a világba, mintegy színpadra, a sötétség ereje már hatást tud gyakorolni rá. Boszorkánnyá legtöbbször ételajándékozás során lehet válni. A hiedelem szerint az étel emberhúst is tartalmaz, tehát az ajándékozás szabályai szerint az ajándékozott emberhússal fog tartozni a felajánlónak. Álomban jelenik meg az ételt ajándékozó, és visszaköveteli az emberhúst, amit adott. Az áldozatban felvetődik a kérdés: hogyan adja vissza az emberhúst? A válasz ugyancsak az álomban érkezik: Gyere, megmutatom, hogyan tudod! – Az egyetlen módja a kapott ajándék viszonzásának a meghívás elfogadása. Ekkor az alanyt a boszorkányok gyűjtőhelyére viszik, ahol vad tivornya zajlik. A történések kizárólag a lélek szintjén zajlanak, a fizikai valótól függetlenül. A lélek kilép a test tokjából, alvás közben, mivel a boszorkányok rendszerint éjjel gyűlnek össze. Akkor válik valaki boszorkánnyá, ha a hús viszonzása mellett dönt, és részt vesz a tivornyán, amelyen a boszorkányság következtében elhunytak húsát fogyasztják. Ezt a jelenséget a túlvilágon folyó kannibalizmusnak is nevezik.

Felolvastam riportalanyomnak Evans-Pritchard zande boszorkányokról írt művének következő bekezdését abból a célból, hogy megtudjam, hogyan vélekedik a leírtakról.

„Zandeföldön néha összeomlik egy öreg magtár, de ebben semmi figyelemreméltó nincsen...Következésképpen megeshet, hogy éppen emberek ülnek a magtár húsében, amikor az összedől, és megsérülnek...de miért abban a pillanatban kellett összeomlania, amikor pont ezek az emberek ültek alatta? Éveken keresztül leomolhatott volna,

hát miért pontosan akkor történt ez, amikor bizonyos emberek a hőség elől menekülve menedéket kerestek alatta?...”

A szövegrészre reflektálva egyik adatközlőm elmondta, a boszorkány egyfajta kémként, adatgyűjtőként működik, mielőtt cselekedne: megfigyeli, hogy hol fordul meg, melyik úton jár haza, melyik széken szokott ülni kiszemeltje. Adatközlőm nem találta meglepőnek az azande történetet, az előbbieken említett esetben a magtár alatt üldögélők között volt a boszorkány áldozata. A boszorkány pedig a megfelelő pillanatot kihasználva cselekedett. A boszorkányság tehát magyarázatot ad a látszólag két egymástól független esemény kapcsolatára azáltal, hogy magát a történést a boszorkány idézi elő közvetlenül, a körülményeket figyelembe véve, vagyis összehangolt módon.

Az egyik interpretáció szerint a boszorkánysággal való megbélyegzés a gyermekek családból történő kitaszításának társadalmilag elfogadott módja. A boszorkányság kozmológiájába és érvrendszerébe burkolva elfogadható magyarázattal tud szolgálni a család, miért van szükség a drasztikus lépés meghozatalára, és ezt környezetével is el tudja fogadtatni. Valójában a kitaszítás mögött a család gazdasági szűkössége és egyéb családi problémák állhatnak, ugyanakkor az sem elvetendő, hogy vannak olyan esetek, ahol a jelenség lefolyását valójában a boszorkányságba vetett hit generálja. Jellemző probléma, hogy a gyermekek egyik szülője meghal. Az özvegy újránházassághoz fordul, hogy az új férj nem túri meg a nő korábbi házasságából származó gyermekeket. Ekkor a nő vagy rábízta valamely családtagjára a gyermekek nevelését, vagy elhajtja őket. Ha férfi özvegyül meg, és újranősül, gyermekeit behozhatja az új házasságba, de a mostoha sok esetben olyan rossz bánásmódban részesíti őket, hogy azok önként elcsavarognak, és az utcán próbálnak szerencsét. Ha a férfi új házasságába nem akarja bevinni gyerekeit, rábízhatja gyermekeinek nevelését valamely fiú- vagy lánytestvérére, de hasonló problémák – a rossz nevelés, a házastársak negatív attitűdjei a befogadott gyermekekkel szemben – ott is fennállnak.

Ha valaki boszorkányság gyanújába kerül, veszélyforrást jelenthet családjá számára. Óvni kell a családtagokat, nehogy megbetegedjenek vagy balszerencse érje őket, ezért védőbástyát állítanak. Ez a védőbástya a vélt boszorkány teljes elkülönítése családjától: szülők elszakítása gyermekeiktől; gyermekek elűzése, kitaszítása a családból.

A boszorkánysággal vádolt gyermekeken ún. *delivrance*-ot végeznek, ami egyfajta boszorkányűző szertartás¹². Pastor Josué gyülekezetében boszorkányűző szertartást kéthetente vasárnaponként végeznek. A gyermekeket általában a szülők hozzák, a vasárnapi szertartás előtti hét folyamán, mialatt egy felkészítő perióduson mennek keresztül. A felkészítés a gyermekek személyes meghallgatásával kezdődik. Családi háttérüket, élettörténetüket, a „másik világban” elfoglalt szerepüket mesélik el, ahol rendszerint a valóstól eltérő társadalmi szerepet töltenek be. Ezek a képzelt szerepek általában társadalmi ideálokat közvetítenek.

„Odaát 28 éves vagyok, feleségem és két gyermekem van. Katona-parancsnok vagyok.” (Interjú-részlet, Djuma.)

A felkészítés során imaórákat, prédikációkat tartanak, melyek gyakorlataival a rossz megtörésére törekednek. A felkészítés részeként, a boszorkányűző szertartást megelőző napok során a lelkész sajátos rítust végez. A fiatalok boszorkányüzelmekkor használt tárgyaikat zacskóba csomagolva a lelkész elé hozzák. A lelkész segédje a zacskókat óvatosan kicsomagolja, majd a csomagban található darabokat egyenként a pásztor kezébe adja. Ezek a tárgyak különböző méretű kések, szikék, drótdarabok, üvegdarabok, rongydarabok, lábasok, műanyag poharak lehetnek. A pásztor a tárgyakat megvizsgálja, a tükör darabok, kések élességét próbálgatja. A rongydarabokból cérnaszálat tép, a műanyag pohárból és drótokból letör egy darabot, és csak egy kis részén végzi el a vizsgálatot, mivel a tárgy egy kis darabja is magában hordozza a tárgy erejét, rendelkezik a tárgy esszenciájával. A tárgyak darabjait a vizsgálat után jobb tenyerébe helyezi. Tenyerében a tárggyal, fogja meg a gyermekek jobb tenyerét, közben a gyerekek meztelen hasát és kulcscsontját figyeli, amelyen különböző jelek jelennek meg a szertartás során.

Minden boszorkány rendelkezik egy bizonyos jellel – francia nyelven *signe* –, amely leggyakrabban kígyót jelölő S vonal körben vagy négyzetben, valamint SX vonalak. Minden jelhez tartozik egy szín, jellemző a vörös és a fekete. A boszorkányűző szertartást megelőző „diagnosztizáló” szertartás során felméri, melyik gyermek milyen

---

¹² Kutatásaim során *delivrance*-on nem volt alkalmam részt venni.

erejű ártó erővel rendelkezik, így a tisztító szertartás során tudják, ki veszélyes és ki nem az.

A boszorkányűző szertartás után, ha a boszorkányságtól nem szabadul meg a gyermek, nem kerülhet vissza családjához. Ha a szertartás során meggyógyul, sokszor akkor sem fogadják oda vissza, főként akkor, ha boszorkány üzelmeivel valamely ismerősének halálát okozta. Így az előbb felvázolt okok miatt boszorkánynak bélyegzett gyermekek legtöbbje átlép egy másik jelentős társadalmi probléma kategóriájába, és utcagyerekké válik.

Utcagyerekek, FOYER intézmény

A boszorkány gyermekek befogadását és nevelését többek között az ORPER¹³ szervezet látja el. A szervezet két évtizede működik, főleg francia, belga és német támogatással. Az intézmény vezetőjének álláspontja szerint a gyermekek kitagadása mögötti okok a család gazdasági helyzetében keresendők. Az általános szegénység, a rossz szo-

¹³ L'Ouvre de Reclassement de la Protection des Enfants de la Rue.

ciális és gazdasági körülmények juttatják el a sok gyermekszájam etető családfenntartókat arra a pontra, hogy jó kifogással kilökjék a családból a gyermekeket. A boszorkányság az egyik és a társadalom által elfogadott kifogás. A magyarázat viszont korántsem ilyen egyszerű, mivel a családok fizetnek a lelkészeknek és a gyülekezetnek azért, hogy a diagnosztizálást végrehajtsák, illetve, hogy a szükséges rítusokat elvégezzék. A jelenség mozgatórugóinak megértését az is bonyolítja, hogy nem kizárólag nehéz anyagi körülményű családokban fordul elő a gyermek boszorkánynak bélyegzése és kitaszítása. Az UNICEF boszorkány gyermekekről írt jelentésében a probléma megelőzése és felszámolása érdekében javasolja a működő egyházak szigorúbb ellenőrzését; legalizálását. A vallási vezetők, lelkészek praktizálásának meghatározott iskolai végzettséghez kötését és a delivrance-ok során a gyermekekkel agresszív módon bánó vallási vezetők felelősségre vonását többek között.

Utcagyerekek, MOJE intézmény

III/b Utcagyerekek

Az UNICEF 2007 márciusi jelentése szerint Kinshasában napjainkban 13 000 körülire tehető az utca gyermekek – más néven shégék – száma. Az utcagyermek 0–25 éves fiatalok, akiknek egy részét az árvaság, a rossz anyagi körülmények, a kiúttalanság, a családon belüli rossz bánásmód, a boszorkányság vádja űzött ki az utcára. Megkülönböztetendő az utcagyerekek és az utcán lévő gyerekek kategóriája. Előbbiek családi kötelezésekkel nem rendelkeznek, napjaikat az utcán töltik. Az utcán dolgoznak, élnek, alszanak. A másik csoport bár napközben az utcákat járja, megélhetést keres, koldul, éjszakánként vagy rövidebb-hosszabb időkre visszatér családjához.

Az ORPER utcagyermeket segítő szociális intézmény 1995 és 1996 februárja között felmérést végzett az utcagyerekek körében.¹⁴ A felmérésből kiderült, hogy a gyermekek nagy része (több mint 90 %) nem árva. A családi házat a rendkívüli szűkösség, kiúttalanság és rossz bánásmód miatt hagyják el. Általános jelenség, hogy a gyermekek más, már utcán élő társaik biztatására választják az utcát, szabadságot, függetlenséget. A felmérés során a megkérdezettek túlnyomó többsége kategorikusan elutasította a családjukba való visszatérés lehetőségét.

Az ORPER intézményben többek között Manystella Ekka indiai származású nővérrel beszélgettem, aki hét éve dolgozik utcagyerekekkel Kinshasában.

Sz. I.: Kongó hivatalosan keresztény állam. Mi magyarázza a boszorkányságba vetett hit általános elterjedtségét és az utcagyerekek nagy számát? A szülők hogyan vádolhatják, tagadhatják ki saját gyermekeiket?

Nővér: – A szülőket a negatív döntésekre, mint például a gyermek kitagadása, elüldözése, a gazdasági körülmények viszik rá. A családok rossz anyagi helyzetben vannak, sok az éhes száj, mindennapi nehézségekbe ütközik a gyermekek étkeztetése, iskoláztatása. Az egyik klasszikus forgatókönyv alapján úgy válik a gyermek kitagadottá, hogy édesanyja meghal, édesapja pedig újránősül. A mostoha nem sajátjaként neveli a gyermeket, rossz bánásmódban részesíti, éheztet. A gyermek éhes, eljár otthonról, koldulni, csavarogni kezd. A mostoha

---

¹⁴ Szám szerint 9816, 8–25 év közötti utca gyermek vett részt a felmérésben, 8567 (87%) fiú, és 1249 (12,9%) lány.

férje fülébe ülteti, hogy a gyerekekkel valami nincs rendben, sokszor elcsavarog. Egy rokonságban történő betegség vagy haláleset jó alkalommal szolgál, hogy a felelősséget a furcsán viselkedő gyermekekre hájítsák.

– Hogyan történik a gyermekek diagnosztizálása?

Nővér: – A vizsgálat úgy zajlik, hogy a gyermeket elviszik egy gyülekezetbe, ahol a vezető valamilyen szertartás során megállapítja, hogy az boszorkány-e vagy sem. Ha az, gyógyító szertartást végez, napokig nála marad. Viszont akár boszorkány a gyermek, akár nem, családjába legtöbbször vissza nem térhet.

– Hány százaléka prostituált a bekerülő leány utcagyermekeknek?

Nővér: – Nehéz lenne megmondani, a gyerekeket nem faggatjuk a múlttól, nem lehet tudni, ki honnan jött, mibe keveredett, inkább a jövőre koncentrálnunk. Az utcai gyermekeket a szükség sok mindenre ráviszi: prostitúcióra, kereskedelemre, lopásra. A központban 8–15 éves kor közötti lányok laknak.

– Mi történt azzal a sebhelyes fejbőrű lánnyal?¹⁵

Nővér: – Az a lány két hete érkezett a központba. Nehéz természetű, nehezen illeszkedik be, rajta kell tartani mindig a szemünket, el ne szökjön. Mbandakában élt, nagybátyja nevelte. Apja vak, anyja kereskedő, aki mindig úton van. Nagybátyjának felesége többször halva született gyermeket szült. A rokonok keresték az okot. Elvitték a gyermeket egy férfihoz, aki szertartással megállapította, hogy a kislány ártó boszorkány, aki a csecsemők haláláért felelős. Az eset után nagybátyja elüldözte otthonról, a falusiak meglincselték, megverték. Megalázták, kitagadták, majd felhozták Kinshasába, hozzánk a központba.

Az utcagyermekeket az ORPER-hez hasonló intézményekben nevelik, étkeztetik, altatják. Sok esetben az intézmény csak biztonságos éjszakai szállás és napi egy bögre meleg ételt kínál a gyermekeknek. Akár több tucat, sokszor száznál is több shégé gyűlik össze, és alszik egymás mellett a földön, az intézmény udvarán. Vannak olyan intézmények, ahol a fiatalok komplex képzése–nevelése is folyik. Az udvar egyik részén foglalkozások zajlanak: írás-olvasás, számtan. Szabad időben tv-nézés, kártyázás. Az intézmény udvarán fociznak, birkóznak. A shégék gyakran csapatokba verődve vészelik túl a mindennapokat, illetve szervezik meg tevékenységeiket. Gombe kerület

¹⁵ Az intézményben lakó egyik lány borotvált fejét számtalan friss seb borította.

részeit felosztják maguk között, és a parkoló kocsik őrzésével, az autók ki- és beálláskor való segítségével keresnek zsebpénzt. Az ártalmatlannak tűnő tevékenységeken kívül elképzelhető, hogy a lopással, rablással kapcsolatos tevékenységeket is szervezett módon végzik, de erről nincs biztos információ. Az agressziójukról híres „felnőttshégék” bandákat alkotnak, és képesek irányításuk, illetve felügyeletük alatt tartani akár bizonyos kerületek teljes negyedeit is.

III/c Prostitúált gyermekek

Lányok kézműves foglalkozása egy kinshasai szociális központban

Az elárvult, boszorkányság vádjával, egyéb okokból az utcára került lánygyermekek számára a mindennapi túléléshez szükséges alapvető javak megszerzésének egyik módja testük áruba bocsátása. Az utcán felnövő lányok túlnyomó többsége 9–11 éves korban magától rájön, vagy rávezetik arra, hogy teste pénzszerzési forrás lehet. A lányok szüzességének elvétele (beavatása) szexuális aktussal vagy főző

banánnal történhet. A gyermekprostituáltak felnőtt korú kollégáiktól eltérő módon – akik rendszerint diszkókban, bárókban árulják szolgáltatásaikat – tevékenységüket az utcán, köztereken végzik. A szórakoztató negyedeiről és szűk sikátor jellegű utcáiról ismert Bandalungwa és Barumbu kerületek képezik a gyermekprostitúció központjait. Az általam megfigyelt 3–4 fiatal lányból álló csoport nappal és éjszaka is dolgozott. Nappal Bandalungwa kerületben egy nyomornegyed egyik kartonpapírból és bádoglemezekből összetákolts konyhó sötét, fülledt, 2x2 méteres belső szobájában fogadták klienseiket. A konyhó a strici és a lányok lakóhelyéül szolgált. Éjszaka, hajnali 1–2 órától a lányok kimentek Bandalungwa sötét utcáira, és az út szélén állva, kihívó öltözékben és viselkedéssel hívták fel magukra a férfiak figyelmét. A lányok sokszor egyszerű liputát vagy szoknyát hordanak testre feszülő felsővel. A szoknya megkönnyíti az aktus lebonyolítását. A napközben hosszú szoknyaként használt, bokáig érő liputájukat az éjszakai munka közben félbehajtják, és térd fölé érő szoknyaként hordják. Ez már önmagában jelzés értékű az arra járó kuncsaftok számára. Az aktus egy félreeső sötét utcában vagy kapualjban zajlik (ezekben a negyedekben általános az áramhiány). Az éjszaka leple alatt a kiszolgált fiatal lányok gyakran esnek áldozatul civilek és katonák bántalmazásának. Többen meséltek arról, hogy néha, amikor kint vannak az utcán, és arra jár egy több katonát szállító terepjáró, a katonák megfogják őket, elviszik egy félreeső, sötét helyre, ahol sorban megerősokolják. Egy 13 éves adatközlőm elmondása szerint, ez előfordul, ez meg szokott történni, és már „hozzá vannak szokva”, hogy 3–4 katona átmejj rajtuk.

A lányok sem oktatásban, sem egészségügyi ellenőrzésben nem részesülnek. Napról napra túlélve keresik meg testükkel az ételre, marihuánára, sörre, cigarettára valót. Adatközlőim mindegyike rendszeresen élt ezekkel a szerekkel. Ezek a 11–13 éves, gyermekarcú, hamvas, fejlődésben lévő lányok rendkívül dörzsöltek, kemények és fűsák, isznak és drogot fogyasztanak. Ezeknek a lányoknak szakképzettség és pénz nélkül nincs lehetőségük arra, hogy ebből az állapotból kikerüljenek. Rendszerint előbb-utóbb teherbe esnek, vagy elkapják az AIDS betegséget. Egyrészt az erőszakos közösülések során előfordul, hogy az elkövető nem használ óvszert, másrészt a kuncsaftjaik egy ré-

sze extra fizetség ellenében óvszer nélküli közösülést kér.¹⁶ Kongóban a prostitúció gyakorlásának nincsenek szabályozásai, és a prostituáltakat sem ellenőrzik, illetve nem kötelezik egészségügyi vizsgálatra.

III/d Gyermekmunkások

Vizet cipelő kislány

A gyermekmunkások problematikája összefüggésben van a korábban érintett problémákkal: az utcai gyermekekkel, gyermek prostituáltakkal. A családból kitalított, magukra hagyott, utcán nevelődő gyermekek számára a túlélés feltétele, hogy dolgozzanak, pénzt szerezzenek. A gyermekmunkásság jelensége viszont ennél sokkal általánosabb Kinshasában. A családban élő, nevelődő gyermekek egy része is munkára szorul, hogy szüleit segítse a család eltartásában, hogy magáról

¹⁶ A kinshasai felnőtt korú CSW-k (commercial sex workers), azaz prostituáltak között végzett felmérés eredményei szerint a megkérdezett CSW-k egyharmada közösül óvszer nélkül, amelyért általában a normál tarifa 3,5-szeresét fizeti ki a kuncsaft.

gondoskodni tudjon, de jellemző, hogy az iskoláskorúak azért dolgoznak, hogy megkeressék a tandíjukra valót.¹⁷

Kötőró gyermekek egy építkezésen

A cirageur vagy cireur cipő pucolással keresi a kenyerét. Kezében a pucoláshoz szükséges kellékekkel: kefe, rongy, cipőpaszta, a fából készített cipőalátétet csattogatva járja fel s alá az utcákat, kuncsaftot keresve. A kadafi mozgó petróleum árus. Sörös, üdítős üvegekben hordja és árulja a petróleumot. A kadafik némely esetben használt alapanyagokból – pl. használt rovarirtó flakonból – összetákolt petróleum lámpát is árulnak. A chayeur vagy pitcheur kifejezés a város szerte mozgó, dolgozó aprócikk árusokat jelöli: papír zsebkendőt, rágó gumit, cigarettát, gyufát árulnak. A piacok vagy bárok, teraszok közelében dolgozó gyermekek söprést, takarítást is vállalnak. Őket ramasseurs des ordures ménagéres-nek nevezik. A plongeur-ok a kifőzdékben dolgoznak, mosogatóként. Szolgálatukért egy tál ételt kapnak. A

¹⁷ Ez utóbbi okkal részletesebben foglalkozom a tanulmány egyik korábbi részében.

bisenga-senga vagy mendiant megnevezést a kéregető, koldus gyerekeket jelöli. A kéregető gyermekek egész rendszere él a városban: a nemzetközi repülőtértől az európaiak által kedvelt éttermek előtti parkolóig mindenhol megtalálhatóak. A kéregető gyerekek a dugóban a kocsik mellé szegődnek, és az ablak kocogtatásával hívják fel magukra a figyelmet: vég nélkül recitálják: Mama, mama, méme cent francs. J'ai faim. Méme quelques choses. En petite rien.¹⁸ És így tovább. A dugóban álló kocsikat egy ideig kísérik. Az utcán sétáló fehér nyomába erednek, egy szakaszon követik, fáradhatatlanul.

Cirageur vagy cireur

A Kongói Demokratikus Köztársaságban elterjedt tanrendszer a gyarmatosítás idején alakult ki belga mintára. A gyermekek életében az első oktatási tanintézmény az általános iskola, melyet 6–12 éves korban végeznek el.¹⁹ Az általános iskola hat osztályának elvégzése

¹⁸ Franciául: Mama, mama. Akár 100 frankot adj. Éhes vagyok. Adj valamit. Egy kis semmiséget.

¹⁹ Bár létezik óvodai előképzés is, 3–5 éves korban. Az óvodai szolgáltatásokat privát intézmények nyújtják. Városban – Kinshasában – az óvodáskorú gyermekek 11%-a, vidéken 3%-a vesz részt óvodai képzésben.

után a diákok bizonyítványt kapnak, amellyel jogosultakká válnak arra, hogy középiskolában folytassák tanulmányikat. Az általános iskolák első osztályát a statisztikák szerint a gyerekek 52%-a kezdi el.²⁰ Az iskolába nem járók magas arányát a családok gazdasági körülményei indokolják. Vagyis, hogy a szülők képesek e fizetni a tandíjat vagy sem. A statisztikát tovább rontja, hogy az általános iskola első osztályát megkezdő diákok közül 25 százaléknyan jutnak el az 5. osztály elvégzéséig. A gimnázium elvégzése is 6 évet vesz igénybe, melynek végén a diákok érettségi vizsgát tesznek. Az egyetem úgyszintén szaktól függően 5, illetve 6 éves. Felvételi nincs, ellenben az első évben előkészítő tanfolyam zajlik, amelynek sikeres elvégzése a belépő az egyetemi oktatásba.

Papírzsebkendőt és ételt áruló fiatal

Kongóban még az általános iskolai oktatás sem ingyenes, a szülőknek tandíjat kell fizetniük. Ez sok családban kivitelezhetetlen a munkanélküliség és a keresethiány miatt. Ngaliema kerületben, Munganga negyedben a gyermeküket iskolába járató családok között kevés olyat

²⁰ Városban az arány 43%-ot, vidéken 72%-ot mutat.

találunk, akik ha képesek is a tandíj kifizetésére, azt nem valamilyen más, létszükségletű igény kielégítésére szolgáló javak kárára teszik. Gazdasági szempontból a háztartások mindenképpen megsínylik a tandíjfizetést, pláne több gyermek után. Ha tandíjra jut, kevesebb jut élelmiszerre, tanszerekre vagy ruházati cikkekre. Ha élelmiszerre jut kevesebb, a gyerekek korgó gyomorral ülnek az iskolapadba, vagy füzet és toll nélkül. Ha üres gyomorral mennek iskolába, csökken a koncentrációképességük, nem képesek az iskolai tananyag befogadására és így tovább.

Az Afrikáért Alapítvány munkatársai 2002 tavaszán igényfelmérő missziót végeztek a negyedben lakó, iskoláskorú diákok iskoláztatási lehetőségeiről. A felmérés során a következőket találták:

1. A családok képtelenek a tandíj megfizetésére, így sok gyerek nem képes iskolába járni.

2. Azoknak a családoknak nagy részében, ahol képesek kifizetni a tandíjat, azt más létszükségletű javak kárára teszik, amely kihat a diák iskolai teljesítőképességére.

3. Az iskoláskorú gyerekek munkavállalással: aprócikkek árusításával (papír zsebkendő, petróleum, tiszta víz); piacozással (zöldség, gyümölcs); szolgáltatások nyújtásával (cipőpucolás, kötörés) keresik meg a tandíjra valót.

Az Afrikáért Alapítvány a vizsgált problémák orvoslására kidolgozott egy támogatási programot, amelynek keretében magyar támogatók magukra vállalhatják a kongói diákok tandíj kötelezettségét. A program céljaként a következőket határozta meg:

1. Lehetőséget teremteni az iskolai oktatásban való részvételre azokban a környéken élő családokban, ahol a gazdasági körülmények ezt nem teszik lehetővé.

2. Enyhíteni azon szegény családok terheit, amelyekben bár kifizették a tandíjat, ezt más létszükségletű javak kárára tették meg.

3. Feloldozni a gyerekmunka terhe alól azokat az iskoláskorú gyerekeket, akik korábban fizikai munkával keresték meg az iskolai tandíjra valót.

Az Afrikáért Alapítvány által kidolgozott diáktámogatási program működésének következtében direkt módon elsősorban az iskolába járó 1500 diák, 28 főállású pedagógus és 6 főállású alapítványi munkatárs tartozik a támogatási rendszer közvetlen érintettjeinek körébe. A statisztikák szerint ugyanazon családokból két gyermek jár az iskolába, így a program 750 családot érint. Átlagosan egy keresőképes felnőtt

11 emberről gondoskodik, így a főállású foglalkoztatottakon keresztül 374 embert érintett. Közvetett módon a projekt kihat továbbá a közvetlen támogatottak családjaira és környezetére, valamint az iskola-épületek környékében megtelepülő árusokra.

III/e Gyermekkatónák

A leszerelt gyermekkatónák arcát mutatni tilos

Visszalátogattunk a központba. A fiatalok rajzokat készítettek. Kikamba mellett ülve elnéztem, ahogy a színes ceruza vonásai mögött lassan kirajzolódik egy élet szörnyű tragédiája. Kikamba Kinshasában született, és élt 12 éves koráig. Édesanyja meghalt, édesapja nevelte 4 testvérével együtt. A család anyagi helyzete meglehetősen rossz volt, még a mindennapi betevő falat sem került mindig az asztalra. A napi egyszeri biztos étel és a csekély fizetés csábításának engedve úgy döntött önszántából, hogy katonának áll. A katonaságban 5 évet töltött el, ami egy háromhetes kiképzéssel kezdődött. A képzés lényege az, hogy gondolkodás nélküli, elkötelezett harcosokat faragjon a fiatalokból.

„Három dolgot tanítottak nekünk: engedelmességet, vagyis azt, hogy minden parancsot teljesíteni kell fenntartások nélkül; hogy hogyan használjuk a fegyvereket, és hogy lőjünk mindenre, ami mozog.”

Az átképzés után Mbandakába mentek, onnan pedig Kisanganiba indultak gyalogszerrel, 670-en. A Kisanganiba vezető út során harcba keveredtek lázadó csoportokkal, így félúton visszafordultak Mbandakába, ahová 250-en tértek vissza. Kikamba szerencsés volt, épségben visszatért Mbandakába, majd Közép-Afrikába került a frontra, onnan pedig később Kanangába, ahol 3 évet töltött el, mígnem a Belga Vöröskereszt elszállította a kinshasai rehabilitációs központba. Ez 2003 szeptemberében történt. Kikamba azóta is az intézményben él, 18. életévében jár, kereskedő szeretne lenni.

Ez egy történet a sok közül, amit egykori gyermekkatonák szájából hallottam a Belga Vöröskereszt által fenntartott kinshasai reintegrációs központban. A felmérések szerint ma világszerte 300 000 fiatalos van katonai szolgálatban, ebből 30 000-en a Kongói Demokratikus Köztársaságban. Legtöbbjük 7–16 éves.

A kadogok –jelentése: gyermekkatonák – száma Laurent-Desire Kabila elnöklése idején sokszorozódott meg. Politikájában hangsúlyt kapott a katonaság, mint „karrierlehetőség” eszménye. A csonka családú, nehéz sorsú, éhező gyermekeket könnyen be lehetett csalogatni a katonatáborba. A napi egyszeri meleg étel, a közösség, összetartozás, védelem gondolata vonzotta őket, valamint az a propaganda által terjesztett kép, miszerint a katona erős férfi. Erős férfi puskával, akinek hatalma van. A besorozott fiatal gyermekeket jobbik esetben futárként, teherhordóként, szakácsként alkalmazzák, a rosszabbikban – felderítőként, közönséges katonaként, a lányokat szexuális rabszolgaként. A fizikailag és pszichikailag egyaránt sérülékeny, könnyen megfélemlíthető gyermekekből általában engedelmes katonák válnak. Nem mindig kell erővel belekényszeríteni őket a hadseregbe vagy a gerillaoszttagba. A polgárháborúk közepette elveszítik szüleiket, és ilyenkor az egyedüllét, a kétségbeesés, az éhezés hajtja őket egy olyan közösségbe, ahol nem írni-olvasni, számolni tanítják őket, mint addig az iskolában, hanem gyilkolni. Parancsnokaik nem egyszer drogokkal etetik a gyerekkatonákat, hogy leküzdjék félelmüket, és gátlások nélkül gyilkoljanak.

A Kongói Demokratikus Köztársaságban öt, Kinshasa városban két nemzetközi szervezet foglalkozik az egykori gyermekkatonákkal, tár-

sadalmi reintegrációjukkal. A Belga Vöröskereszt Afrikában hat országban folytat hasonló tevékenységet: Ruandában, Burundiban, Ugandában, Angolában, Francia és Belga Kongóban. Ez utóbbi fővárosában, Kinshasában, Limete negyedben a Bégonias sugárúton 2003 óta üzemeltetnek rehabilitációs központot, ahol lehetőségem adódott több alkalommal beszélgetni a gyermekekkel és nevelőikkel. Egy éves működésük ideje alatt 1015 fiatallal foglalkoztak. A programban 23-an dolgoznak.

Pedagógusok, nevelők, pszichológusok. Az esetek 80 %-ában fiúkkal foglalkoznak, 12 éves a legfiatalabb, aki hozzájuk került. Ott jártamkor az intézményben 25 fiatal élt, 23 fiú és két lány.

A program keretében a gyerekeket speciális tanrendű iskolákban próbálják felzárkóztatni. A háború vérengzéseit ismerő, harcedzett, dohányzó, némelyik esetben kábítószeres, többszörös gyilkos, szexuálisan is koraérett leszerelt kölyökkatonákat nem ültethetik be hasonló korú társaik mellé az iskolapadba. Hosszú idő és felkészülés kell ahhoz, hogy a társadalom elvárt magatartásformáit újra felvegyék, ha egyáltalán sikerül.

Mivel több gyermeket olyan fiatalon hurcoltak el, hogy egyáltalán nem, vagy alig tanult meg olvasni, illetve aki korábban tudott is, a katonaság éve alatt jórészt elfelejtett, a központba kerülő, tinédzser korú gyerekeket írni-olvasni is megtanítják. A központba kerülő fiatalok nagy része alapvető hiányossággal rendelkezik az ismeretanyagok területén. Ezért a program arra törekszik, hogy egyénre szabottan foglalkozzanak velük, és speciális oktatásban részesülnek. A rehabilitációs intézményben békés szakmákra tanítják a szinte csak a fegyverekhez értő fiatalokat, péknek, szabónak, autószerelőnek. Pszichológusok próbálják agresszivitásukat visszafogni. Tanulmányi kirándulásokon ismerkednek a polgári élet számukra ismeretlen színtereivel, tanulják a városi közlekedést és a viselkedésformákat. A visszailleszkedés azonban nehéz és bonyolult folyamat.

Az intézményben dolgozó pszichológus kiemelt feladata a frontról visszaérkezők szakszerű mentális segítése, mielőtt visszatérnének családjukhoz, illetve a civil életbe. Egy nevelő elmondása szerint a gyerekek felsőbbrendűségi komplexusban szenvednek, kortársaik közül kirínak pontosságukkal és rendre való hajlamukkal, és sokszor agresszívek. Egymás közötti nézeteltéréseik gyakran verekedésbe torkollanak. Ilyenkor azzal fenyegetőznek, hogy megölik egymást. A civilekkel szemben erősnek érzik magukat, mintha a fegyver által biztosított

hatalmuk még meglenne. A rehabilitáció során rávezetik őket arra, hogy a társadalomban az agresszív viselkedést visszautasítják.

A pszichológusok a gyermekek családjait egyenként keresik fel, hogy képet kapjanak életkörülményeikről és problémáikról. A beszélgetések, foglalkozások során aztán fokozatosan, a családban tapasztalt sajátságos problémákra készítik fel a fiatalokat, hogy a későbbi együttélésnél fel tudják majd dolgozni azokat. A program idején a gyermekeket fokozatosan szoktatják vissza a családi életbe. A családtagok először a központban tesznek látogatást, ahol külön „családi szoba” működik azért, hogy zavartalanul beszélgethessenek. A szülők ott is aludhatnak a központban. A látogatást egészen addig folytatják, amíg a fiatal fel nem készült rá, hogy elhagyja a központot, és megállja helyét az életben.

Samuel 16 éves, két hónapja került a Belga Vöröskereszt rehabilitációs táborába, de már el is hagyta azt, és jelenleg nagynénje kinshasai otthonában él. Samuel Kinduban született és élt, nagymamája nevelte. Mikor a háború idején ugandai fegyveresek támadták meg a várost, a gyermekek önvédelmi csapatot toboroztak a civilek védelmére. A csoportosulás a Mayi-Mayi (lingala, jelentése víz) fedőnevet kapta. Samuella nagynénje otthonában beszélgettünk, ahol egy időre meghúzta magát. Kinduba már nem akart visszatérni csonka családjához, édesapja is Kinshasában él. Samuel a központba betegen, szemgyulladásal érkezett. Búskomor, zárkózott fiatalember, keveset beszél, arca rezzenéstelen. A rehabilitációs központból hamar visszaengedték rendezett körülmények között élő nagynénjéhez, de még ma is gyakran háborúról és vérről álmodik. Samuel nagynénjével, Mama Beatrcie-vel arról beszélgettünk, hogy a család hogy élte meg az egykori kadogo visszatértét, az átélt szörnyűségek után hogyan fogadták újra vissza a családba.

„Hálát adtunk az Istennek, amikor idekerült hozzánk, mert azt hittük, hogy már nem él. Szörnyű dolgokon ment keresztül, de szeretjük őt.”

Samuel szerencsés, mert az általános iskolát elvégezte. Szakmája nincsen, de minden lehetősége megvan a továbbtanulásra.

A rehabilitációs központban arra törekszenek, hogy a bentlakókat lekössék foglalkozásokkal, képzetekkel. A fiataloknak szoros az időbeosztásuk, iskola, korrepetálás, délutánonként műhelygyakorlat. A

műhelyekben mesterségeket sajátíthatnak el, többek között szabó, pék, autószerelő válhat belőlük. Ezen kívül van színház-, zene-, tánc- és dráma-foglalkozás, focicsapat és egyéb kreatív foglalkozásokra lehetőség. Az egyik nevelőt idézve:

„Ahhoz, hogy a rehabilitációs központban a probléma mélyére lássunk, a gyermekeket meg kell nyitni játékkal, énekkel, táncsal, színházzal. Ezáltal megismerhetjük képességeiket, feltérképezzük érdeklődésüket. Másrészt fontos, hogy elfoglaljuk őket, éreztessük velük, hogy tartalmas életet élnek, és a társadalom hasznára tudnak válni, múltjuktól függetlenül.”

IV. Jövőkép

Iskolás csoport, Kinshasa, Ngaliema kerület

A tanulmányban érintett társadalmi problémák világunk rákfenei közé tartoznak. A legsúlyosabb problémák közé, a világ kilencedik legszegényebbikeként számon tartott országában, a Kongói Demokratikus Köztársaságban. A bemutatott problémák elszenvedői fiatalokú gyermekek, akik a felnövekvő generációt alkotják ma Afrika harma-

dik legnagyobb országának fővárosában. A problémákat kezelni lehet szociális intézmények működtetésével, fenntartásával. Ezeknek számos módja ismert, melyek sikerek és sikertelenek, hatékonyak és hatékonytalanok egyaránt lehetnek. A valódi megoldás a problémák megelőzése lehet. Ahhoz, hogy a társadalmi jelenségek mozgatórugóiként többször jelzett instabilitás és rendkívül szűkös gazdasági lehetőségek örökös kiúttalanságából a családok kilássanak, munkahelyteremtésre, rendszeres és kalkulálható havi jövedelmekre, de mindenekelőtt és főképpen állami szerepvállalásra lenne szükség. A civilek tisztában vannak azzal, hogy szolgáltatásaikkal olyan hiánypótló tevékenységet folytatnak, amely az állam feladata lenne. Kinshasában a civil szféra megszületése az 1990-es évek első felében kezdődött. 1996-ban az NGO-k száma 342, 2002-ben már 4587, amelyek közül 990 szociális és 956 kulturális téren működik. 815 szervezet foglalkozik állat- és növénytermesztéssel, mezőgazdasággal. Az NGO-k gombamód szaporodnak Kinshasában, de menedzsment – és pénzügyi problémák miatt nagy részük pár hónappal bejegyzésük után működésképtelenné válik. A helyi szervezeteken kívül jelentős a nemzetközi szervezetek jelenléte is. Többek között a francia GRET, az ír CONCERN, az angol Save the children, az angol–kanadai OXFAM aktív szereplője a civil szférának Kinshasában.

Kinshasa – ha ezt még tetőzni lehet – az elkövetkezendő években még komolyabb problémákkal fog küzdeni. Az amúgy is jelentősen túlterhelt, rosszul szervezett főváros továbbra is az országon belüli migráció célpontja. Lakosságát és kiterjedését tekintve napról napra duzzad. Célpontja a perspektívát keresőknek, a kiúttalanoknak, a jobb életre vágyóknak. A valóság viszont egy sűrű, koszos, kaotikus, szervezetlen város, amelyben az alapvető szolgáltatások, a víz- és az áramellátás is mindennapos problémát jelent több millió ember számára.

A helyzet súlyosságának enyhítésére csak állami reform, terv lehet képes. Szükség volna a város tudatos tervezésére, Gombe kerület centrális monopóliumának megszüntetésére. Munkahelyteremtésre, az államkasszába befolyó pénzek célszerűbb felhasználására és az abból származó jövedelem egy részének a lakossági közszolgáltatások biztosítására való fordítására, többek között. Ezek nélkül a problémák enyhítésére tett megoldási javaslatok csak időlegesek lehetnek. Kinshasában mindenekelőtt jó kormányzásra van szükség.

Bibliográfia

- ALMY, Susan W.
 1977 Anthropologists and Development Agencies. *American Anthropologist*, New Series, Vol. 79, No. 2., pp. 280–292. old.
- ANON
 2004 The Hidden Health Trauma of Child Soldiers, Source: *Lancet*; 3/13/2004, Vol. 363, Issue 9412, p. 831. old.
- BODROGI Tibor
 1962 *Társadalmak születése*, Budapest, Gondolat Könyvkiadó.
- BOECK, Filip de
 2004 *Kinshasa. Tales of the Invisible City*, Ghent – Amsterdam, Ludion, pp 288 old.
- COGHLAN, Benjamin et al.
 2006 Mortality in the Democratic Republic of Congo: a nationwide survey, Source: *Lancet*, 7/01/2006, Vol. 367, Issue 9504, pp. 44–51. old.
- DERLUYN, Ilse et al.
 2004 Post-traumatic stress in former Ugandan child soldiers, Source: *The Lancet*; 13/03/2004, Vol. 363, Issue 9412, pp 861–863. old.
- DEVISCH, René
 2003 Parody in matricentered Christian Healing Communes of the Sacred Spirit in Kinshasa, *Contours: A Journal of the African Diaspora*, 1, 2, pp 171–198. old.
- ESCOBAR, Arturo
 1991 Anthropology and the Development Encounter: The Making and Marketing of Development Anthropology, *American Ethnologist*, Vol. 18, No. 4, pp. 658–682. old.
- FISHER, W. F.
 1997 Doing good? The Politics and Antipolitics of NGO Practices. *Annual Review of Anthropology*, Vol. 26., pp. 439–464. old.
- GIL, Lacq
 1979 *Les enfants de la guerre*, Hachette, Paris, pp 190 old.
- GOLDSCHMIDT, W.
 1977 Anthropology and the Coming Crisis: An Autoethnographic Appraisal, *American Anthropologist*. New Series, Vol. 79, No. 2., pp. 293–308. old.
- GREEN, E. C.
 1986 *Practicing Development Anthropology*. Boulder, Colorado, Westview Press, pp 283 old.

- GUTKIND, Peter C. W.
1985 Városantropológia (részlet), in: *Fejlődés-Tanulmányok 7. köt.: Urbanizáció, marginális rétegek és informális szektor*, ford. Bartos Gabriella, Budapest, MTA Szociológiai Kutató Intézet, pp. 214–316. old.
- HARASZTI Anna
2002 Az akció-antropológia elméleti és etikai áttekintése, *Költura és Közösség*, 6. évf., 3. szám, pp 79–94. old.
- HOBEN, Allan
1982 Anthropologists and Development, *Annual Review of Anthropology*, Vol. 11., pp. 349–375. old.
- KNAPPERT, Jan
1971 *Myths and Legends of the Congo*. Nairobi – London – Ibandan, Heinemann Educational Books, pp 224 old.
- LÉO-KIN
2004 *Cheminement d'une capitale*, Editions CMCT FCB, Belgique.
- LITTLE, Painter
1995 Discourse, Politics and the Development Process: Reflections on Escobar's „Anthropology and the Development Encounter”, *American Ethnologist*, Vol. 22, No. 3, pp. 602–609. old.
- MORSS, John R.
2004 The status of child offenders under international criminal justice: Lessons from Sierra Leone, Source: *Deakin Law Review*; Vol. 9, Issue 1, pp 213–225. old.
<http://www.austlii.edu.au/au/journals/DeakinLRev/2004/9.html>.
- McMICHAEL, Philip
2004 *Development and Social Change*, Thousand Oaks, CA, Pine Forge Press (An Imprint of Sage), pp 347 old.(Fifth edition: *Development and Social Change. A Global Perspective*, Thousand Oaks, CA, Sage Publications, pp 408 old.)
- MUMENGI, Didier
2001 *Les jeunes sans toi à Kinshasa. Etude du phénomène des enfants de la rue*, Kinshasa, Editions Universitaires Africaines, pp 316 old. (Collection Prospective).
- MUMENGI, Didier
2001 *L'univers des jeunes dans toit. Album de sensibilisation au sort des jeunes de la rue*, Kinshasa, Editions l'Arc-en-Ciel, pp 64 old.
- NGOMA Ngambu
1996 *Manuel de sociologie et d'anthropologie*, Kinshasa, Presses Universitaires Kongo, pp 159 old. old.

NTUMBANZONDO, M. et al.

- 2006 Unprotected intercourse for extra money among commercial sex workers in Kinshasa, Democratic Republic of Congo. *Aids Care*, October, 18, 7, pp. 777–785. old.

NZUZI, Francis Lelo – MBUYI, Claudine Tshimanga

- 2004 *Pauvreté urbaine à Kinshasa*, Le Haye, Cordaid, pp 167 old.

OLEKE, C.– BLYSTAD, A. – FYLKESNES, F.

- 2007 Constraints to educational opportunities of orphans: A community-based study from northern Uganda, *Aids Care*, March, 19, 3, pp 361–368. old.

SCHOEPP, Brooke G.

- 2001 International AIDS Research in Anthropology: Taking a Critical Perspective on the Crisis, *Annual Review of Anthropology*, 30, pp. 335–361. old.

SHOMBA KINYAMBA, Sylvain

- 2004 *Megalopolis malade des derives existentielles*, Kinshasa – Paris, Espace L'Harmattan Kinshasa – L'Harmattan, pp 140 old. (e-book is)

WOLPUTTE, Steven Van et al.

- 2002 *Medical pluralism and lay therapy management in Kinshasa*, Uppsala, Department of Cultural Anthropology and Ethnology, Uppsala University, pp 132 old.